

Artzainen Gurtzapena Labastidan

Eguberrietako folkloren ospe handia hartu zuen Arabako Labastidan egiten den Artzainen Gurtzapenak 1966an "fiesta de interés turístico nacional" izendatu zutenetik.

Kanta eta dantza bereziak ditu jaialdi horrek. Lehendik F. Armentia Mitarek **Labastida** (1968) deritzan monografiari eta gero G. Lopez de Guereñak **Calendario alavés** (1970) deritzan liburu ederrean eman zituzten jaialdi horren berriak, baina oraingo **Dantzariak** (n. 20, urtarrila-martxo, 1982) aldizkarian ematen dira zehetasunez.

Jaialdi hori, orain egiten den erara, XVII. mendetik datorrela esango genuke, Itxura hori du. Herriko agerituan agertzen zaigun lehen arrastoa 1606. urtekoa da, Gabon jaierako zenbait ordainketaren artean polboraren aurkitzen bai da. Hala ere, ikusizunetz ospatzen lehen agiria 1713.ekoa da, "auto"ak egiteko oholak jartzearren ordainketa berezia agertzen denez. Baina, ez hori bakarrik. Parrokiako erretaila nagusia, barroko estiloduna, XVII. mendean arzenalderara egina bada ere, bere azpikaldean bi ohol eder ditu alboerlieberko irudiz ondo hornitua, bata Erregeen gurtzeak eta besteak Artzainen gurtzeak. Eta, behar bada, ohol horren irudirik asmatua izan daiteke oraingo jaialdia.

Dena dela, antzirudi horiek XVII. mendean hedatu ziren Trentoko Kontsilio ondorenez hartu ziren neurriak jarraituz, jentil kutsuko jaialdiak kenduz edo beren inguruan beste garraintziagoko batzu sortuz eta indartuz. Eta Labastidan egiten den jaialdiak badu aintzina goko zerbituen aztarnarik, dantzarien zuzendari "katximorro" mozorroa dela eta zenbait egun lehenago, abenduaren 7an, "La Ronda" deritzan jaialdian herriko plazan suak pizteaz. Argi dago urtarorearen mugetan su eta urez, eta pertsoniaren bat sinbolotzat jarriarik egiten ziren ospakizunetan dituela bere sustraia.

Baita ere argi dago urtarorearen ospaketazkoa dela, negu partekoa San Nikolasen inguritik hasita. Horren berri ikus Gogoz deritzan liburuan Eguberriak eta Olenztzer, 21. orrialdetik 27ra bitartean. Olenztzer bera kosmogonia sinbolo bat ez ote, eta berakin ez ote du ezer ikustekorik "Katximorro"-ren irudiak? Denborarekin, jaialdia bizkortzeko, pantomina bihurtuko zen, ekintzaren zuzen-

daritik Berri Onaren mezulari izatera arte. Bera baita urtaro horren pertsonaia nagusia. Horregatik, badu Euskal Herriko eskualde batzutan ezagutzen den Olenztzerokin zer ikusirik. Bestalde, oroi, Laguardian "Katximorro" dela San Juan jaiteko pertsonaiarik garritzitsuen. Orduan ere urtaro bat bere sena emanez.

Labastidan, Euskal Herrian ohitura izan den bezala, kantak publikoki hasterakoan, alkatearen baimenez egingo dute, horregatik, udaletxean sartzeaz beste zenbait bertsorekin batean honako hau ere kantatuko dute, baimenaren lekukotasunez:

Entrad, pastorcitos a esta casa, ya p'a que nos presida esta Autoridad.

Udaletxetik elizara doaz, Gabon gaba da eta toki hura Belen balitz bezala. Lehen kantak Mariarentzat dira eta gero Jesus Haurrarentzat. Paredu horiek beren euskaritxo edo lelo jakin bat tarteka errepikatuz kantatuko dituzte.

Cantad, pastorcitos, alegres cantad,

que el Rey de los cielos ha nacido ya.

Santo, Santo, Santo es, Santa María Virgen es.

Adorazio garaia helteaz, doinu eta neurriak aldatuz kantatzen du "Katximorro"k, Ebangeioko pasarteak hartuz, baina, era honara hasiz:

Yo entraré el primero, pastores, dispensad, luego entraréis todos y al Niño adorad.

Esaldi hortatik oharituko gara "Katximorro" delakoak ez duela bere burua artzaitzat; bera lehenik sartuko dela eta artzaitz ondorengor agertzen bait du.

Mezari jarraituz tarteka arituko dira kantatuz eta dantzatuz. Ofertorioa helteaz, bildotsa edo arkumea eskaintzearen antzirudia azalduko dute;

Sin ricas ofrendas no temáis llegar, que el Niño agradece la fe y voluntad.

Humilde se acerca un lindo zagal que le dio las aguas del río Jordán.

Jesús le contempla con alegre faz y un blanco cordero principió a bailar.

Meza bukatzeaz herriko plazara irtetzen dira. Eta han, korroa eginez, gerturatu dute egur pilari su emango diote, ogi-sopak egiteko. Aurrekaldean bi pertsonaie nabari dira, el "abuelo" y la "zagala" derizaienak. Jose eta Maria dira. Sopak gertatzen dituen artean, berriez ere kantuz hasiko dira:

Los pastores, como pobres, en el zurrón llevan pan, p'a hacer las sopas al Niño en el divino portal.

Ikus dezakegunez, gauza bitxia da Labastidan Gabon egunez egiten den jaialdi hau. Itxura denez, lehenagotik ospatzen zen Eguberri jaieri erantsi zitzaion XVII. mendean antzirudiko partea. Gainera, Euskal Herriko bazter askotan antzirudietan ohi denez, mutlak diszatruririk egiten dute emakumezkoaren irudia. Adibidez, Zuberoako pasturaltan bezala. Orainsura arte, Labastidan Amabirjintzat irtetzen zena gizonzkoak izaten omen zen, baina, ez dakigu zergatik, orain emakumezkoak sartzen da.

Urtaroreko ospakizuntzak, oso apaldirik datoz; behar bada Neolitos garaik, treguharrak ekaldara begira erakiki direla oharitzen bagara, eta Arabako Errioxan bada holako treguharririk eta ez litzake harrizkoak ordutik (aldakuntzak ezagutuaren ere) gure egunotara ari nolabait irautzea, artzantza eta abeltzaingoak irauan dute bezala.

Arabako herri askotan, Gipuzkoako Zegamena bezala, zahagi erretzeak egiten dituzte, Gazeo eta Onraiten adibidez. "erre pui erre" esanaz. Garaien bertan urte zaharra errepresentatzen duen txontxongillo bat erretzen dute plazan kalez kale erabili ondorean "erre pui erre" esanaz. Nafarroako Bostieria partean eta beste zenbait eskualdeetan ere egiten da txontxongillo erretzea. Edo, txontxongillo gisako pertsonaia bat denean, bere pantomi-

niaz zahagia da erreko dena. Laguardiako "katximorrok" zenbait lekutan jendea uxatzeko puxiga puztua palo puntan eramanen dutean erara, lapin larua eramanen du edo behar bada lehenago zahaitoa zen, zahagi ordez. Dena dela, mozorro edo txontxongillo horiek bereak ditu, sinbolo gisa, Eguberri edo Ekaineko urtarok eta Labastidako "Katximorro" ezta hori baizik, geroago jarri zen artzainen gurtzapenari erantsirik.

Juan SAN MARTIN

Depto del folklore navideño adquirió merecida relevancia la singular celebración de la Adoración de los Pastores de Labastida (Alava) a raíz de la declaración de fiesta de interés turístico nacional, en 1966. En el número 20 de la revista Dantzariak (correspondiente a enero-marzo de 1982) se le dedicó un interesante reportaje con detallada descripción.

Dicha fiesta, a la manera que actualmente se celebra, puede remontarse al siglo XVII. Consta en documentos municipales de 1606 el pago de diversos e ceptos para la festividad del Nacimiento, entre los mismos para salvas con pólvora. No hallaremos testimonios del acto representativo para la Nochebuena hasta que en 1713 se cita el pago de la colocación de un tablado para "auto". Pero en el retablo mayor de la parroquia, obra barroca de finales del XVII, se conservan dos hermosos paneles en alstorrelieve, que sin duda pertenecieron a algún retablo anterior, probablemente de comienzos del mismo siglo, cuyos temas representan la Adoración de los Reyes y la Adoración de los Pastores; y en este segundo panel pudo inspirarse la actual celebración. Otras razones para pensar en ello son las normas derivadas del Concilio de Trento para desterrar reminiscencias de ritos paganos, bien eliminándolos o bien creando otras celebraciones más ostentosas. Pues la presencia del "catximorro", que lleva la dirección de los danzantes, la hoguera para la preparación de la sopa, y sobre todo "La Ronda", con grandes hogueras que precede el día 7 de diciembre, nos ponen en la pista de una celebración anterior del solsticio de invierno.

Gehienetan Alexandro VI izenaz ezagutzen den aitasantu hau Erromako katedran eseri izan den pontifex handiena da, dudarik gabe. Eta hau erraz ikhusten eta enthegaitzen da, zeren Pappa hau Statu pontifikoaren eta Kristautzaren Administratzaoren izanik bait da. Orduan vice-kantzelleraren eskutan Pappari zuzendutako egiteko guztiak pasatzen ziren, hunela Erromako Elizaren Buruaren Vikario handia eta factotuma izanik zen. Eta kargu hontan burtu aitasanduen gubernuan izanik zen. Hunelako konfiantza postua nehoiz ere nehorik eduki ukhan ez du burtu aitasanduen gubernetan. Zeren-eta Roderiko Anzuolakoaren expezienez Pappa bait egiten ohi zuen lehen gauza? bethi izanik bait da, bere vikario-general berriaren izendatzea.

Pappa hūnen deituraz Anzola zen Erroman txanpandu domina baten engraphēan, nolabait italianizaturik agertzen den bezala. Lenzuola forman, haren leinua valenziarra izanagatik. Berhain Pappa Alexandro VI/aren familiaren historia Euskalherriaz lothuta egonik da, zeren Cesare haren semea Inozentzio VIII aitasanduk legitimatuaz geroz, 1491 danik Iruñako aphezpikua izan bait da.

Alexandro VI/k, kardinala zelarik bere lehen postu importantea eduki ukhan zuen, Kalixto III/k -zeina Roderikoren osaba bait zen- lehen aldi Elizaren Magistratura Goienarendako izendatu zueanen. Postu hontan jarraikiko zen Kalixto III/ren beste osaba hilaz geroz Aeneas Sylvius Piccolomini -pappa izendatuaz geroz- postu hontan konfirmatu zueanen. Aeneas Sylvius Piccolomini? Renaisanceko Pappa ta Statuburu handienetarikoa izan da Historia-libururik oso latinez iratzi zituen, bai eta Angela Ancherisi bere maithalerari dediakatu poēsi liburuan bilduna bat ere.

Pius II/k kōmboidi izun bat Cynthia izenaz, eta romantzo erotiko bat Euryalē izenaz ere izkiriatu zituen.

Kardinale Borgia? bethi galant'uomo bat izan da, eta hau Italko Quattrocentoan? ekklesiastikoetan gauza normala eta ez-gaizki-ikhusia zen, eta askotan bere parrandakideak berze kardinalak izanik ziren, nola Sieman bataio famatu batetan hunelako skandalo baten protagonista? Borgia kardinala ta Rohan kardinala izan bait ziren. Bainen

Roderiko Anzuolako

epokha hontan erotismoaren behatu hau? peccata minuta bazik ez ziren aphezpikueizal.

Bortz Aitasaindu handien vikario generala izanaz geroz Pius II, Paulo II, Sixtus IV eta Inozentzio VIII/en osatan Roderiko Anzuolakoaren egun handia ethorri zen, non Erroman hierophantēa izendatu zuten. Beraz bortz pontifikatuak egiazko buruzagia izanaz geroz Erromako Elizaren buru ofiziala bilhakatua zen.

Roderikoren hautapena Eliza osoan, bai eta Itali osoan ere? pozaz eta bozkarioaz onhartu zuten. Pappa izanki-eta? Elizaren reforma egiteko 1497/n konzilio bat deitu nahi ukhan zuten. Erromako Statuaren Gubernua ere hobetu nahi ukhan zuten, eta nolako person liberala izanik zen jakitekotz, nahiko zaiku.

Statuta et Novae Reformationes Urbis Romae irakurtzean, hemen erraz ikhus ditetke zentzu progresista ziren Erromari eman nahi ukhan zerauzkun reforma konstituzionalak. Roderiko Anzuolako ez zen izan Pappa guduzale bat, Sixtus IV edo Julius II izanik ziren bezala, aitzitik bakhearen mait-halea izanik da. Eta bere sentimendu bakhe-hale hau? Inter Coetera Divina izeneko bullan agertzen da, non Gaztelaren eta Portugalaren arteko bakhearen baseak ezartzen bait zituen; Mundu berrii bakhetan-bien artean kolonia zezatentzat. Gizona bezala, maithale sutsua bethi izanik zen, eta Vanozza Cattanei ezagutu ukhan baino lehen, jadanik seme bat -Pedro Luis alegia- eta bi alhaba eduki ukhan zituen; Hieronyma ta Isabel. Bere alhaba hauk Erromako nobleekin ezkondu ziren, eta Pedro Luis bere semea, Gaztelara mairuen kontra borrokatuz joan zen. Eta Gaztelan hoin kuraios eta bihozatu izanik zen gathazkan? non bere harmakide guztiak admiratzen zuten, bai eta Ferdinando ta Isabel errege katolikoek ere. Bainen Roderiko? Vanozza Cattanei, edersun eder mantuarra ezagutu ukhan zuenetik maithale zintzo ta fidela bilhkatu zen. Titianoren koadro batetik ilkhitako ematezik eder ta xygn hunekin

laur seme-alhaba eduki zituen: Cesare, Joffe, Ihan eta Lukrezia. Soilik geroagoz bere Pontifikatuaren egunetan Giulia Farnese neskatila eder-ederra ezagutu ukhan zuten, eta bere maithale zelotusa bilhakatua zen.

Pappa hūnen seme zaharrena? Cesare Erromako kausaren alde borrokatu duten kondotierietan handiena ta ezagutuena izan da, hoinbetez bere fama handia zen, non Niccolò Makkiabelik? "Il Principe" bere liburu famatua? Cesarengan pentsatzen zuela izkiri-riatu bait zuten. Eroman aitasandua? etsaiki pozoindu zutenean? Cesare Nafarroara joan zen, zeren-eta Nafarroako Erregearen arrebrekin ezkondu bait zegoen, eta hemen Nafarroaren Harmaden Generalissimoa bilhakatua zen. Eta bere gazarroan Iruñako aphezpikua izanikako Buruzagi handi hori? Nafarroaren Independenzia ta Askatasunaren alde borrokatzen? Biana hiriarren auzian hil zen 1507/n aberriaren alde bere bizia emaiten duen heroi handi bat bezala, Gaztelaren alde komplotatzen zuten beamontesen kontrako gathazka batetan. Anzuolatarren leinuko bi persona handi-hauk? euskaldunek hobeki ezagutu behar zitzaitea? us du, aita? Erroman izanik? Pappa handiena izanik bait da eta semea? bere Aberriaren alde, Euskalherriaren independenziaren alde, hil bait zen.

Federico KRUTWIG SAGREDO

Alejandro VI, sin duda alguna el mayor papa de cuantos ha conocido Roma, como lo muestra el hecho de haber sido vice-canciller durante cinco papados, es decir, el administrador de los Estados pontificios, y de la Cristianidad, por cuyas manos pasaban todos los asuntos dirigidos al Papa, de quien era a la vez Gran Vicario y factotum, antes de ser el mismo elegido Papa. No se conoce ningún otro caso en la Historia de la Iglesia Católica de que haya existido un hombre que haya merecido la confianza de cinco eminentes Pontífices seguidos, como poseyera Rodrigo Borgia. El apellido de este gran hombre fue Anzuola, nombre vasco, a pesar de ser Borjas un linaje valen-

ciano. Su apellido, como aparece en una medalla acuñada en 1492, fue este italianizado en forma de Lenzuola. El Papa Alejandro VI estuvo, él y su familia, unido a la Historia del pueblo vasco, puesto que su hijo César, tras ser legitimado por el Papa Inocencio VIII en 1491, fue nombrado obispo de Pamplona. Si su tío, el Papa Calixto III nombró a Rodrigo para la más alta magistratura de la Iglesia, el sucesor de este Papa en la sede vaticana, Aeneas Sylvius Piccolomini, lo confirmaría en ese puesto. Fue fiel ministro de ese papa humanista conocido como Pio II, uno de los mayores autores de muchos escritos en latín, así como de una colección de poesías obscenas dedicadas a su amada Angela Acheris, que las escribió cuando era cardenal. Alejandro VI llegó a ser elegido Papa finalmente, después de haber sido el auténtico jefe de la Iglesia durante los papados de Pio II, Paulo II, Sixto IV, e Inocencio VIII. Su elección fue acogida con júbilo en toda la Iglesia. Gran hombre en una época en que lo mediocre era despreciado, quiso convocar un Concilio para reformar la Iglesia, y pidió a sus súbditos romanos redactasen una constitución, la Statuta et novae reformationes Urbis Romae, mucho más generosa que la eran las de los soberanos de aquella época. No fue un Papa belicoso como Siglo IV o Julio II, sino un amante de la paz, quien por medio de su bula Inter coetera divina, creaba las bases de una paz entre Castilla y Portugal en el Nuevo Mundo. Fue un amante fiel desde que conoció a Vanozza Catraeni, belleza que hubiera podido servir de modelo a Tiziano.

Antes de conocer a esta hermosa mansueta, había tenido ya dos hijas, Jerónima e Isabel, casadas éstas con nobles romanos, y un hijo, Pedro Luis, que fue a España a luchar contra los moros. Vanozza fue madre de sus hijos César, Joffe, Juan y Lucrecia. Amante fiel como pocos en aquella época, hasta que conoció a Giulia Farnese, su amor de la edad madura. Esta bella y joven noble iba a ser modelo para la estatua que representaba la Justicia.

Su hijo César Borgia está ligado al País Vasco, donde en 1507 murió luchando por la independencia de Navarra, ante Viana, contra los beamonteses que complaban contra este reino vasco en favor de Castilla.